

Petar Puhmajer

Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb

Stjepan Prutki

Državni arhiv u Vukovaru

Izgradnja Vinkovaca u doba Vojne krajine

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 7. 10. 2022.

UDK 711.4(497.5Vinkovci)"17/18"

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2022.46.06>

Sažetak

Članak donosi pregled urbanističkog razvoja i izgradnje Vinkovaca od sredine 18. do sredine 19. stoljeća. Zamah u razvoju grada bio je potaknut proglašenjem Vinkovaca zapovjednim mjestom Brodske pukovnije 1747. godine., a potom i statusom vojnog komuniteta 1765. kojim su regulirani pravni odnosi i obveze vojnog i civilnog stanovništva. Vojnokrajiške su vlasti poduzele izgradnju velikog broja vojnih zgrada, u početku većinom oko glavnoga gradskog trga, gdje su podignute kuće pukovnika, brigadira, prvog i drugog bojnika, vojnog suca i glavna

straža, no gradnja se nastavila tijekom čitave prve polovine 19. stoljeća, pri čemu je gotovo pedesetak zgrada bilo u funkciji vojne administracije. Taj intenzitet pratilo je i građenje civilnih građanskih kuća, trgovaca i obrtnika, mahom srpskog podrijetla, na prijelazu 18. u 19. stoljeće, koje su bile karakteristične po arkadnim trijemovima na pročeljima. U članku se pokušavaju odrediti osnovna prostorna i oblikovna obilježja ove arhitekture kojom je naposljetku i formirano današnje povijesno središte Vinkovaca.

Ključne riječi: *Vinkovci, 18. stoljeće, 19. stoljeće, Vojna krajina, arhitektura, barokna arhitektura, klasicizam, vojne zgrade, građanske kuće*

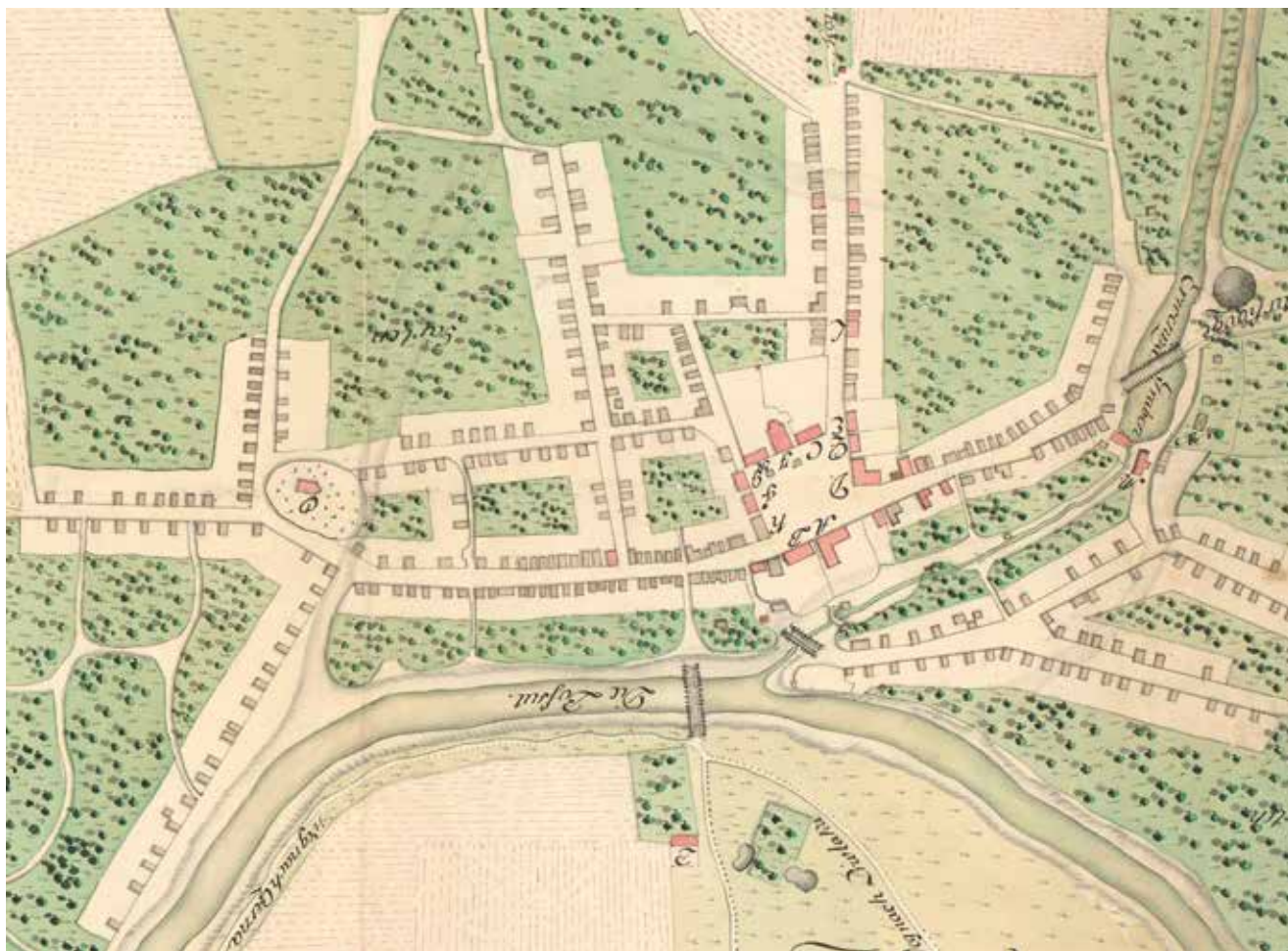
Uvod

Administrativnim preustrojem Slavonske vojne krajine 1747. godine uz granicu s Bosnom formirana je Brodska pukovnja, kao sedma od jedanaest graničarskih pukovnja, čije su sjedište postali Vinkovci. Vinkovci i nekolicina drugih mjesta dobili su status vojnog komuniteta (1765.),¹ što je značilo podjelu stanovništva na vojni i civilni sektor, od kojih su prvi činili osoblje pukovnije i satnije, a drugi slobodne stanovnike pod upravom magistrata.² Proglašenjem komuniteta željelo se također naseliti to područje stanovništvom koje je plaćalo porez, poput trgovaca i obrtnika jer su pripadnici vojske bili oslobođeni te obveze.³ No iako je status komuniteta Vinkovcima ukinut već 1787. godine,⁴ uspostavljeni su temelji specifične vojno-civilne organizacije grada, koja će funkcionirati idućih stotinjak godina.

Političke okolnosti i vojno ustrojstvo potaknuli su razvitak grada, posebno krajem 18. i prvih desetljeća 19. stoljeća, kad se grade vojne zgrade i privatne kuće. Vinkovci postaju prometno trgovište, s postajom poštanske službe, nekoliko škola, bolnicom, te čak desetak gostionica. Kao središte pukovnije bili su i poželjno mjesto za naseljavanje brojnih umirovljenih časnika.⁵

Prostorni razvoj grada

Danas je teško reći u kojoj su mjeri na urbanistički razvoj grada utjecali raniji građevni slojevi, no antički grad Cibale te srednjovjekovno naselje Sveti Ilija (mađ. *Szentillye*) bili su površine otprilike današnjega povijesnog središta Vinkovaca. Možemo pretpostaviti da su zadržane barem trase

1. Plan Vinkovaca, izradio: Petkovich, 1782. (NSK) Napomena: Prikaz je rotiran sa sjeverom prema gore radi bolje orijentacije.
Map of Vinkovci, by Petkovich, 1782 (note: the map is rotated with the north up)

glavnih ulica, ali s obzirom na to da se u srednjem i novom vijeku za gradnju koristila opeka iz arheoloških iskopina, starije su građevne strukture relativno slabo sačuvane, pa tako nije sasvim utvrđena ni starija prostorna organizacija. Centar maloga srednjovjekovnog naselja bio je trg Meraja s crkvom sv. Ilije,⁶ prvotno manjom romaničkom, a potom nešto većom, gotičkom crkvom. U vrijeme osmanske vlasti Vinkovci su bili selo sa samo 17 kuća, koje je do kraja 17. stoljeća bilo napušteno i razrušeno.⁷

Kad početkom 18. stoljeća ulaze u sastav Vojne krajine, u njega se vraćaju stanovnici⁸ i dolazi do ponovne izgradnje naselja. Drži se da tom prilikom nastaje i novo središte, glavni trg, na današnjem mjestu.⁹ Ondje je u početku bilo četverokutno vojno vježbalište, oko kojega je bilo nekoliko vojnih i civilnih kuća, župni dvor te manja kapela sv. Ivana Nepomuka. Već kanonska vizitacija iz 1729. govori o tom dijelu grada kao o središtu, a o Meraji kao rubu grada.¹⁰ Vježbalište se počinje nazivati »Paradnim trgom« (*Paradier-Platz*), a prvi čelnik pukovnije, barun von Beck od 1754. do 1756. daje ga nasuti pijeskom iz Save i oko njega sagraditi drvene zgrade vojnih ureda i stanova za časnike.¹¹ To je bio svojevrsan urbanistički zahvat i afirmacija novog središta

grada. Drvene vojne zgrade postupno zamjenjuju zidanice, osobito šezdesetih i sedamdesetih godina 18. stoljeća, a podiže se i nova velika župna crkva sv. Ivana Nepomuka (1771. – 1777.).¹²

Planimetrija gradskih ulica i pojedinačne kuće zabilježene su najranije na Petkovićeve planu Vinkovaca nazvanom *Plan des löblichen Brooder Regiments: Stabs Quartier Winkowcze*, datiranom u 1782. godinu (sl. 1).¹³ Na planu su brojem označene važnije zgrade, većinom oko glavnog trga. Na sjevernoj strani trga je župna crkva, zapadno od koje se nalazi župni dvor, a istočno stan (pot)pukovnika.¹⁴ Na južnoj strani trga su stanovi pukovnika i brigadnoga generala, na istočnoj stanovi prvog i drugog bojnika, između kojih je zgrada gimnazije (matematičke škole), dok je zapadna rezervirana za stan vojnog suca, poručnika te *Glavnu stražu*.¹⁵ U okolnim ulicama prevladavale su male graničarske kuće, za koje je donesena uredba da se moraju graditi sa zabatima prema ulici, da se »svaka mora sastojati od barem kuhinje, sobe i dimnjaka, biti pokrivena trstikom ili slamom, umjesto šindrom, zbog prevelike sječe šuma«. ¹⁶ Vojni katastar datiran oko 1780. godine (sl. 2) možda je bio predložak za Petkovićeve plan jer prikazuje identične trase ulica, ali su ucrtane i parcele,¹⁷ pa

2. Vojni katastar Vinkovaca, oko 1780. (HDA)
Military cadastral map of Vinkovci, cca 1780

se jasno vidi nizanje izduljenih parcela, kao i kuća, položenih kraćom stranom uz ulicu.

Prostorna organizacija naselja tendira pravokutnom rasteru ulica koje se načelno sijeku pod pravim kutom, što također sugerira da je nastala urbanističkim planiranjem. Rektifikacijom povijesnih karata s današnjim stanjem mogu se ubicirati i pojedinačne ulice. Glavna osovina je Duga/Jelačićeva ulica koja se proteže u smjeru istok-zapad, pri čemu na središnjem dijelu teče paralelno uz Bosut povezujući stari trg Meraju i novi glavni trg, današnji Trg bana Josipa Šokčevića. Paralelno s njom pruža se današnja Gundulićeva koja povezuje dva trga sa sjeverne strane, a između njih su i tri poprečne ulice, od kojih danas postoje dvije, Joze Ivakića i Glagoljaška ulica. U trg Meraju utječe pet ulica iz raznih smjerova, s juga Kozarčeva (koja prati tok Bosuta), sa sjevera Ivana Gorana Kovačića, s istoka spomenute Gundulićeva te Duga koja se preko trga nastavlja prema zapadu. Glavni gradski trg ima nepravilan četvrtast oblik, blizak kvadratu, a omeđen je s južne strane transverzalom Duga/Jelačićeva ulica, dok prema sjeveru izlaze Zvonimirova i Ulica Vladimira Nazora. Od Duge ulice, po prilici u središnjoj gradskoj osi sjever-jug, postoji i današnja Genscherova koja preko velikoga drvenog mosta na Bosutu vodi u predjel Lenije na južnoj obali rijeke, tada neizgrađeno vojno vježbalište. S istočne strane grada teče u smjeru juga potok Ervenica, premošten na više mjesta, koji zaokreće prema zapadu te se, otprilike kod današnjeg

mosta, ulijeva u Bosut. Južno od potoka već tada je izgrađena Ulica Matije Gupca koja djelomično prati njegov tok, ali se račva nastavljajući prema jugoistoku kao Gupčeva i prema sjeveroistoku kao Vatrogasna ulica.

Unatoč intenziviranju izgradnje na prijelazu stoljeća, Andrijevićeva topografska karta iz 1810. godine (sl. 3)¹⁸ pokazuje sličnu situaciju. Mjestimično je pak vidljivo povećanje parcela i nove kuće s dužom stranom položenom uz ulicu. S obzirom na to da je prvenstveno riječ o vojnim zgradama, očito je urbanističkim planiranjem, zbog njihove izgradnje, došlo do okrupnjavanja parcela krajem 18. stoljeća. U međuvremenu je trasirana i sjeverna tangenta, današnja Ulica hrvatskih žrtava, kao i Istarska, na čijem je spoju s glavnom, Jelačićevom ulicom podignuta 1794. pravoslavna crkva. Na glavnom trgu vidljivo je urbanističko uređenje sa zelenim površinama i dvjema stazama koje se sijeku na sredini pod pravim kutom, što svjedoči o novim tendencijama poljepšanja grada na samom prijelomu stoljeća.

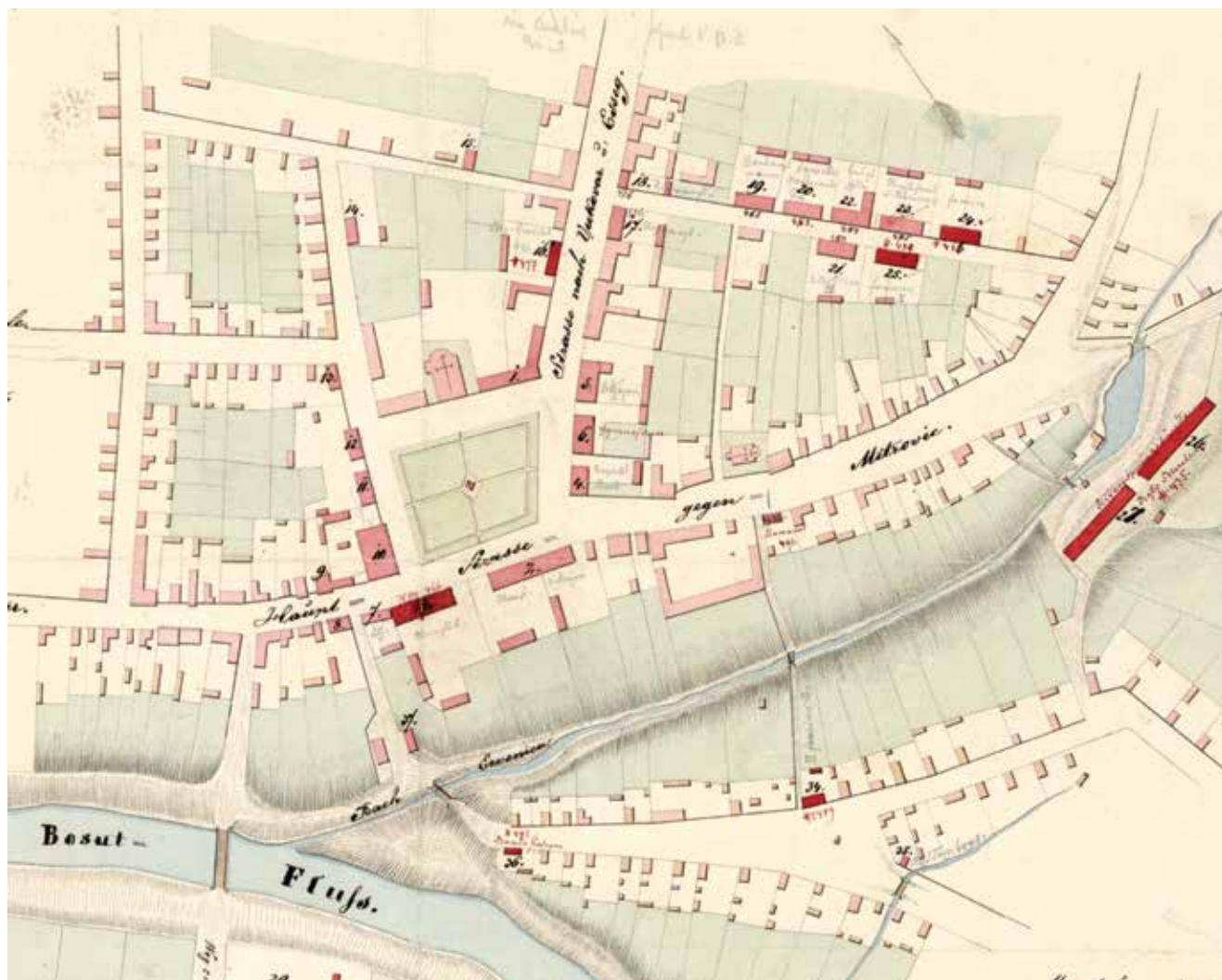
Sam trg i područje istočno od njega nešto su detaljnije prikazani na situacijskom planu područja oko pravoslavne crkve iz 1826. godine (sl. 4)¹⁹ kojim je regulirana gradnja objekata na posjedu trgovca Popovića. Na planu je označena zelena površina trga te parcele, kuće i gospodarski objekti, a posebno se uočavaju kuće s arkadama prema ulici koje volumenom izlaze izvan regulacijske linije. Središnji i istočni dio grada bit će detaljno prikazani i na vojnoj karti Valentina Gremingera

3. Topografska karta Vinkovaca, izradio: Andrievich, 1810. (HDA)
 Topographical map of Vinkovci, by Andrievich, 1810

4. Plan dijela grada oko pravoslavne crkve i kuće trgovca Popovića, izradio: Stanishich, 1826. (HDA)
 Map of Vinkovci with the section of the orthodox church and the merchant Popović house, by Stanishich, 1826

5. Plan središta Vinkovaca s označenim vojnim zgradama, izradio: Valentin Greminger, 1852. (HDA)

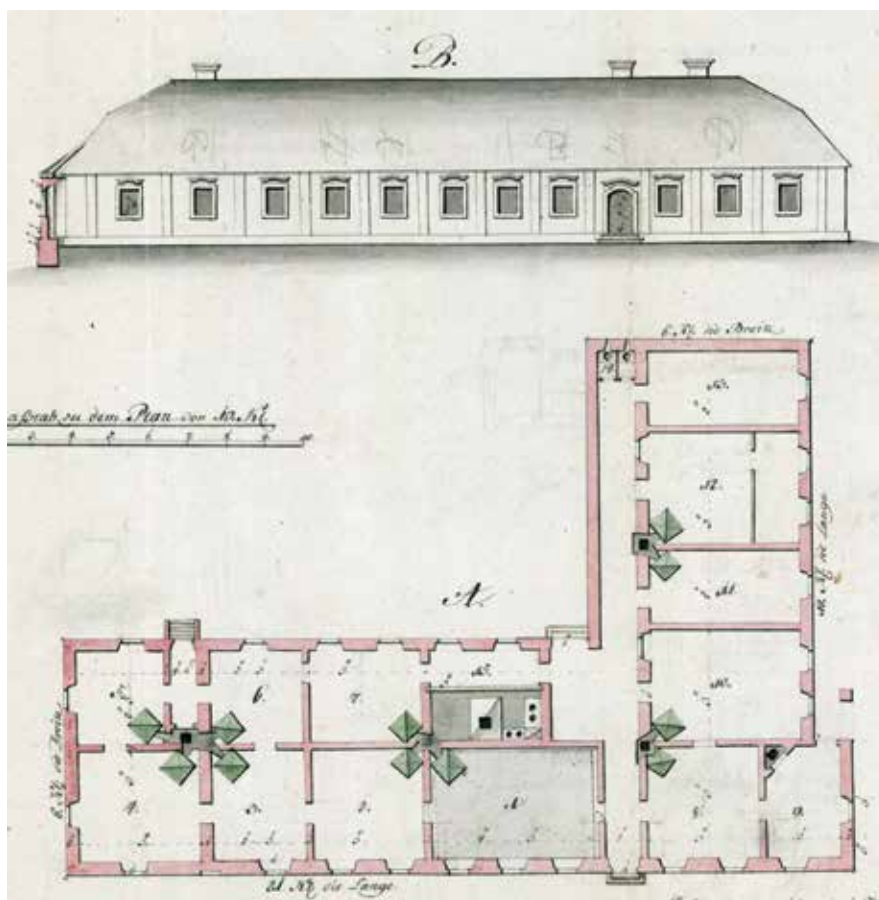
Map of central Vinkovci with marked military buildings, by Valentin Greminger, 1852

Legenda: 1. Zgrada brigadira i građevne direkcije (*Brigadirs und Baudirections Gebäude*), 2. Zgrada pukovnika i ratnog komesara (*Obersterns und Feldkriegs Commissariats Gebäude*), 3. Stan pukovnika (*Oberstlieutenants Quartier*), 4. i 5. Stan prvog i drugog bojnika (*1tes Majors Quartier und 2tes Majors Quartier*), 6. Zgrada gimnazije i normalne škole (*Gymnasial und Normal Hauptschul Gebäude*), 7. Stan pukovnijskog adutanta (*Regiments Adjutants Quartier*), 8. Stan nadšumara, sada matematička škola (*Wald-Directors Quartier, jetzt Mathematische Schule*), 9. Pukovnijski zatvor (*Regiments Stokhaus*), 10. Glavna straža i Pukovnijska kancelarija (*Hauptwacht und Regiments Kanzleyen Gebäude*), 11. Stan prvog vojnog suca (*1tes Auditors Quartier*), 12. Stan satnijskog kapetana (*Compagnie Hauptmanns Quartier*), 13. zgrada satnijske kancelarije (*Compagnie Kanzley Gebäude*), 14. Stan satnijskih časnika (*Compagnie Administrations Officiers Quartier*), 15. Stan satnijskog liječnika (*Compagnie Arztes Quartier*), 16. Stan pukovnijskog satnika (*Regiments Administrations Hauptmanns Quartier*), 17. Stan pukovnijskog liječnika (*Regiments Arztes Quartier*), 18. Stan pukovnijskog veterinarara (*Regiments Ober und Thierarztes Quartier*), 19. Stan pukovnijskog građevnog nadzornika (*Regiments Bauhauptmanns Quartier*), 20. Dvostruki ured građevnih pomoćnika (*Doppeltes Baubeamtes Quartier*), 21. Stan trećeg vojnog suca (*3tes Auditors Quartier*), 22. Državna djevojačka škola (*Aerarial Mädchen Schulgebäude*), 23. Stan višeg učitelja i nadnarednika (*Oberlehrers und Fouriers Quartier*), 24. i 25. Dvostruki stan furira (*Doppeltes Fouriers Quartier*), 26. i 27. Zgrada državne svilane (*Aerarial Seidenspinngebäude*), 28. Službeni vrt (*Charge Gärten*), 29. Pukovnijski magazin (*Regiments Magazin*), 30. Državna drvarnica (*Aerarial Holzschupfe*), 31. Spremište za drveni građevni materijal (*Holzschmittmaterialen Magazin*), 32. Pukovnijsko spremište opreme za vježbu (*Regiments Exerzierscheuer*), 33. Službeni vrt (*Charge Gärten*), 34. Dvostruki stan nerangiranog vojnog osoblja (*Doppeltes Prima Plana Quartier*), 35. Pukovnijski dobošar (*Regiments Tambours*), 36. Stan zborovode (*Kapelmesters Quartier*), 37. Spremište za vatrogasnu opremu (*Feuerlösch Requisittenschupfe*).

iz 1852. godine (sl. 5)²⁰ gdje su brojevima označene vojne zgrade, ukupno njih 36. Od prvotne koncentracije na glavni trg, vojni su objekti sagrađeni u gotovo svim ulicama. U središtu nema bitne promjene u prostornoj organizaciji u odnosu na ranija desetljeća, a nešto veća izgrađenost uočava se u sjevernim dijelovima grada.

Vojne zgrade

Izgradnja zidanih vojnih zgrada odvijala se postupno od druge polovine 18. stoljeća. U prvo su vrijeme zgrade projektirali inženjeri Građevinske direkcije Slavonske krajine (*Slavonische Gränitz Bau Direktion*), u sklopu Slavonske

6. Nacrt stana brigadnog generala (Trg bana Josipa Šokčevića 6), izradio: Szetsujacz, 1787. (HDA)
Plan of Brigadier General's residence, by Szetsujacz, 1787

Generalkomande, koja je imala sjedište u Osijeku do 1783. godine nakon čega je preseljena u Petrovaradin.²¹ Godine 1800. te je aktivnosti preuzela Vojnokrajiška građevinska direkcija sa sjedištem u Vinkovcima.²² Ona je izrađivala planove grada, projekte zgrada, nacрте postojećeg stanja te općenito bila zadužena za sve građevinske poslove na vojnim nekretninama. Građevinske radove na vojnim zgradama nisu izvodili specijalizirani zidari nego nadničari te u većem broju slučajeva graničari, odnosno obveznici »carske rabote«, uglavnom iz redova puka.²³

Vojni časnici imali su pravo na besplatni stan čija je veličina ovisila o njihovom rangu.²⁴ Prve sagrađene kuće za najviše časnike bile su drvene i zamijenjene su 1760-ih godina novim zidanim zgradama. Godine 1768. podignuti su stanovi brigadnoga generala i pukovnika, u koje su 1770. uselili brigadir barun Andreas von Mathesen i pukovnik Friedrich Ludwig von Dönhoff.²⁵ Istodobno je građena i kuća prvog bojnika na jugoistočnoj strani, što znamo po podatku da je u njoj već u svibnju 1768. boravio car Josip II. prilikom posjeta Brodskoj regimenti.²⁶ Uslijedio je 1770. stan drugog bojnika sa sjeveroistočne strane,²⁷ zatim *Glavna straža* te kuće natporučnika i vojnog suca sa zapadne. Uza župnu crkvu je sa sjeverne strane trga bio župni dvor i stan potpukovnika. Uza stan satnijskog liječnika, svilanu i staru crkvu na Meraji u kojoj je bilo skladište za barut, to su ujedno sve vojne zgrade sagrađene do početka osamdesetih godina 18. stoljeća.

Od dviju južnih zgrada iz 1768. godine za pukovnika i brigadira²⁸ jedna je i danas sačuvana, a druga je poznata prema starom nacrtu. Čini se da su bile vrlo slične. Istočnu zgradu, stan brigadnoga generala (*General-Brigadirs Quartier*, današnja adresa: Trg bana Josipa Šokčevića 6) prikazuje nacrt iz 1787. godine (sl. 6).²⁹ Kuća je bila izdužena dvokrilna prizemnica L-tlocrta. Prostornu organizaciju glavnog krila određuje dvostruki niz prostorija te kraći poprečni hodnik koji se nastavlja u bočno krilo, gdje se prostorije nižu s jedne strane. Legenda navodi desetak grijanih prostorija (*Zimmer mit heitzungen*), »dvoranu ispod koje je podrum« (*der Saal, worunter der Keller*), komoru za sedla, kuhinju, zahod, dok je u dvorištu manja zgrada staje i spremišta. Te 1787. planirana je dogradnja zgrade s proširenjem bočnog krila, no ne znamo je li izvedena. Pročelje je imalo 12 prozorskih osi, razdijeljenih lezenama, a svaki prozor bio je nadvišen povijenom nadstrešnicom, kao i vrata u četvrtoj osi sa zapada. Zapadna zgrada, i danas sačuvana, stan pukovnijskog zapovjednika (*Oberst und Regiments Commandant Wohnung*, Trg bana Josipa Šokčevića 1; sl. 7),³⁰ bila je jednokrila, bez bočnoga dvorišnog krila, ali joj je u nekom vremenu straga prigraden zahodski blok. Morala je biti slične koncepcije pročelja jer ima 12 osi, ulazna vrata na istom mjestu te krov na lastavicu, a jedino joj je žbukana dekoracija promijenjena u 19. stoljeću.

Na Petkovićevu planu grada iz 1782., na jugozapadnoj je strani trga zgrada Glavne straže (sl. 8) čija je gradnja odobrena

7. Stan pukovnijskog zapovjednika (Trg bana Josipa Šokčevića 1)
Regiment Commander's residence

8. Zgrada Glavne straže, danas Gradski muzej Vinkovci
Main Guard building, presently Vinkovci Civic Museum

9. Nova zgrada brigadnog generala (Trg bana Josipa Šokčevića 20),
detalj fotografije s početka 20. stoljeća (GMV)
The new residence of Brigadier General, early 20th-century photo, detail

1781. godine.³¹ Označena je kao *Hauptwacht*, ali smeđom, a ne crvenom bojom, kao sve ostale vojne zgrade, čemu razlog može biti da je još tada bila u gradnji. Putopisac Franz Stefan Engel koji je posjetio Vinkovce 1786. godine spominje je kao »novu i moderno sagrađenu, za razliku od ostalih na trgu«,³² pa se očito ona već tada isticala među prizemnicama na trgu. Glavna straža zapravo je policijska postaja namijenjena za održavanje reda i civilna pitanja unutar grada. Policijsko je redarstvo, dakako, u vojnokrajiškim gradovima bilo u sklopu vojnih vlasti, a u vinkovačkoj se zgradi 1808. godine navodi, osim Glavne straže, još i zatvor, stan pukovnijskog sindika, upravnog poručnika i pukovnijskog tamničara (*Hauptwacht und Stochkaus, Wohnung des Regiments Syndicus, Grenz*

Verwaltungs Lieutenants und Regiments Profoseris).³³ Glavna straža izdužena je jednokatnica s arkadama u prizemlju okrenutima prema Paradnom trgu, te izvorno s arkadnim hodnicima u prizemlju i katu na nasuprotnoj, dvorišnoj strani. U prizemlju i katu ima grupe prostorija povezanih uzdužnim i barem jednim poprečnim hodnikom. Prostorije prizemlja svodene su većinom bačvastim svodovima sa susvodnicama lomljenih bridova, a hodnici i neke prostorije imaju češke kape, dok je kat gotovo u cijelosti nadstropljen. Unatoč namjeni zgrade, vanjština joj je oblikovana poput palače, s rustikom u prizemlju te nizom prozorskih osi na katu, koje razdvajaju medaljoni zasječeni uglova, dok prozore obujmljuju žbukani ornamenti povijenih nadstrešnica, voluta i lambrekna.

Tijekom vremena dolazilo je do promjene funkcija vojnih zgrada, pa je tako, primjerice, već početkom 19. stoljeća stan brigadnog generala premješten na sjevernu stranu Paradnog trga gdje je za to sagrađena veća namjenska zgrada (Trg bana Josipa Šokčevića 20; sl. 9). Dugačka, dvokrilna katnica s 13 prozorskih osi prema trgu te s kraćim bočnim krilom u Zvonimirovoj ulici imala je klasicistička pročelja artikulirana rasterom traka i lezena. Sagrađena je po prilici 1807. godine,³⁴ a porušena stotinjak godina poslije zbog izgradnje nove palače Brodske imovne općine (1908. – 1910.),³⁵ koja je bila i pravni sljednik Brodske krajiške pukovnije. U staru brigadirovu zgradu na južnoj strani trga uselio je pak pukovnik, no i ona je sredinom stoljeća porušena³⁶ te je oko 1850. na objedinjenim dvjema parcelama izgrađena veća izdužena današnja jednokatnica s 13 prozorskih osi, dvojne namjene, označena kao *Oberstens und Feldkriegs Comissariats Gebäude*, tj. zgrada pukovnika i ratnog komesarijata (sl. 10).³⁷

Od velikog broja građevina sagrađenih za vojnu administraciju krajem 18. i tijekom prve polovine 19. stoljeća, koje su većinom bile prizemnice, danas ih je u prepoznatljivoj mjeri sačuvano tek nekoliko. Stan pukovnijskog liječnika (*Regiments Arztes Wohnung, Kralja Zvonimira 8; sl. 11*)³⁸ morao je nastati na prijelazu u 19. stoljeća kao niska ugaona prizemnica četverostrešnog krova, sa sedam osi prema ulici i pročeljem obrađenim žbukanim lezenama i slijepim arkadama u stiliziranoj rustici. Na nasuprotnom uglu je znatno skromniji Stan bataljuskog liječnika,³⁹ poslije pukovnijskog veterinarara (*Regiments Tierarztes Quartier, Ulica Hrvatskih*

10. Zgrada pukovnika i ratnog komesara (Trg bana Josipa Šokčevića 6), razglednica s početka 20. stoljeća
Colonel and War Commissary building, early 20th-century photo

11. Stan pukovnijskog liječnika (Ul. kralja Zvonimira 8)
Regiment Physician's house

12. Stan prvog građevnog pisara i pristava (Ul. Hrvatskih žrtava 5)
Building Officials' residence

žrtava 1) tlocrtnog oblika slova L, s omanjim dvorištem, krovom na lastavicu te pročeljem s pet prozora artikuliranim rasterom žbukanih traka i lezena. Nešto istočnije u istoj ulici nalaze se dvije kuće izvorno namijenjene za građevinske službenike, koje su ponavljale oblikovanje bivše zgrade brigadnoga generala na sjevernom dijelu trga (Trg Josipa Šokčevića 20), ali su bile prizemnice. Stan prvoga građevnog pristava i prvoga građevnog pisara (*Isten Bauadjunctens und Isten Bauschreibers Quartier*, Ulica hrvatskih žrtava 5; sl. 12), sagrađen 1817. godine,⁴⁰ većeg je izduljenog volumena, nadvišen krovom na lastavicu te pročelja također podijeljenoga lezenama na osam prozorskih osi. Identičan po dimenzijama i oblikovanju bio je Stan drugoga građevnog pristava i pisara (Ulica hrvatskih žrtava 7–9),⁴¹ poslije nazvan Građevni ured (*Baubeamten Quartier*),⁴² ali mu je izvorno pročelje preoblikovano.

I naposljetku spomenimo i kuću Čurilović (Vladimira Nazora 7; sl. 13) čiji je vlasnik, prema zapisima iz gruntovne knjige 1808. godine, bio Martin Čurilović, potpukovnik Brodske pukovnije, rodom iz Vinkovaca.⁴³ Visoka prizemnica slična stanovima vojnih časnika više nego građanskim kućama, pa nije isključeno da su je sagradile vojne vlasti. Pravokutnog je tlocrta, ima četiri prozora na glavnom pročelju, ugaonu rustiku, krov na lastavicu, a u unutrašnjosti svega nekoliko prostorija uz manji dvorišni hodnik na začelju. Nakon Čurilovićeve smrti kuća je tridesetak godina bila vlasništvo vojnog suca von Tschoppa, a sredinom 19. stoljeća spominje se kao ured satnijske administracije (*Compagnie Administrations Quartier*), što znači da je kao i mnoge druge naknadno prešla u vojno vlasništvo. Do sredine 19. stoljeća u Vinkovcima je sagrađen impresivan broj od gotovo pedeset zgrada u vlasništvu vojne uprave,

13. Kuća Čurilović (Ul. Vladimira Nazora 7)
Čurilović house

koje su činile velik dio ukupnoga građevnog fonda grada. O tome svjedoče dva plana Vojnokrajiske građevinske direkcije (*Militar Grenz Bau Direktion*),⁴⁴ jedan pod nazivom *Plan des Stabortes Vinkovce* iz oko 1850. godine,⁴⁵ gdje ih je označeno čak 46, te spomenuti Gremingerov plan iz 1852. s prikazom središnjeg i istočnog dijela grada, gdje je bila veća koncentracija vojnih zgrada, njih ukupno 37. Iako su to većinom bile manje kuće, skromne prizemnice namijenjene za stanovanje i rad vojnog osoblja, njihova rasprostranjenost i funkcije govore u prilog vrsno organiziranoj vojnoj administraciji.

Privatne kuće trgovaca i obrtnika

Izgradnju vojnih zgrada i fluktuaciju vojnog osoblja posljednja dva desetljeća 18. i početkom 19. stoljeća pratilo je i podizanje većeg broja civilnih građanskih kuća. Vojne su vlasti poticale doseljavanje stranih trgovaca, većinom iz Bosne i Srbije, ali i iz drugih zemalja, u vojnokrajiska pogranična mjesta, sukladno zastupljenosti pojedinih obrta te razmjerno potrebama komuniteta.⁴⁶ Poticaj za to bila je i odredba Marije Terezije iz 1768. o reguliranju djelovanja i prava cehova.⁴⁷ Privatnu izgradnju u Vinkovcima predvode lokalni obrtnici i trgovci, većinom srpskog podrijetla.⁴⁸ Srpska je zajednica osobito ojačala nakon izgradnje pravoslavne crkve 1794. godine,⁴⁹ pa se 1791. u Vinkovcima spominje 50 srpskih obitelji, s ukupno 228 ljudi, dok je 1808. u gradu živjelo ukupno 2491 stanovnika, od kojih 714 pravoslavne vjeroispovijesti.⁵⁰

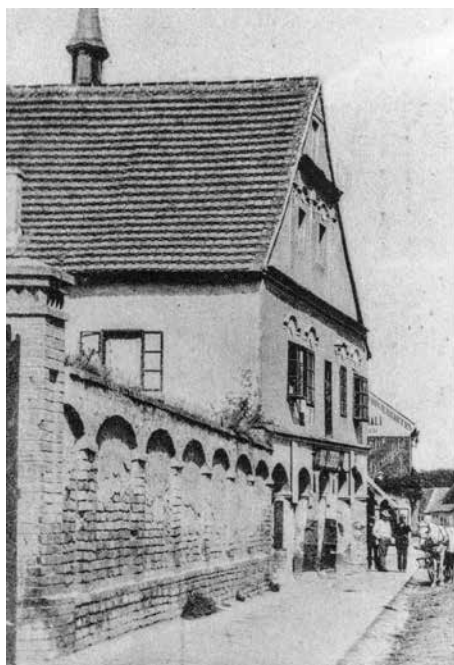
Trgovci i obrtnici koji su gradili kuće bili su najrazličitijih profila. Godine 1768. godine bilo ih je 47; među njima brijač, pekar, poplunar, kotlar, staklar, sedlar, zlatar, kolar, pivar, po tri čizmara, pecara, bravara, užara, stolara i obučara, zatim osam opančara i četrnaest krojača.⁵¹ Početkom 19. stoljeća bilo ih je znatno više, a tada se javljaju i zidari i tesari,⁵² što znači da gradnju kuća i zgrada nisu više izvodili samo nadničari, kao što je prije bilo uobičajeno. Kuće su u početku bile gotovo sve drvene, a rijetko koja zidana,⁵³ no to se mijenja u posljednjim desetljećima 18. stoljeća, a osobito gradnjom ciglane početkom 19. stoljeća, s južne strane Bosuta, u kojoj se proizvodila opeka za vojne i privatne svrhe.⁵⁴ Važno je

spomenuti da je o izgledu kuća brinula vojna uprava uvevši obvezu da fasade moraju biti uredne, vanjština i unutrašnjost oličena, dvorišta očišćena te okoliš popločan opekama ili posipan šljunkom.⁵⁵ Provođenje toga nadzirao je satnik koji je s komisijom obavljao pregled čistoće kuća.⁵⁶

Većina građanskih kuća bile su prizemnice, svega s nekoliko prostorija, često na parceli okomito položenoj uz ulicu, pri čemu se bočno i sa stražnje strane pružalo dvorište. U ulicama oko glavnog trga isticala se nekolicina reprezentativnih katnica, većinom podignutih krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Katnice su redom karakteristične po pročeljima s arkadama prema ulici, zbog čega su bile istaknute u odnosu na regulacijsku liniju i pročelja susjednih kuća. U trijemovima se odvijalo trgovanje. Unutrašnji se prostori mogu iščitati većinom iz povijesnih nacrti te u manjoj mjeri uvidom u današnje stanje, s obzirom na to da su uvelike pregrađeni i teško dostupni, pa je njihove izvorne značajke moguće analizirati samo načelno. Prizemlja su zapremali svođeni trgovački prostori, a na katu bilo je nekoliko nadstropljenih prostorija namijenjenih stanovanju vlasnika. Iz trijema se ulazilo u hodnik koji je kod većih kuća mogao biti centriran, pa bi s obje strane hodnika bile jedna ili dvije prostorije u funkciji dućana, ili pak decentriran u bočnoj osi kad bi dućanske prostorije bile samo s jedne strane hodnika. Na kraju hodnika pristupalo se na drveno stubište za uspon na kat. Na katu je manje predvorje iz kojega se ulazilo u grupu prostorija za stanovanje. Izvori navode da je unutrašnjost vinkovačkih kuća, osobito u prvoj polovini 19. stoljeća, bila bogato opremljena namještajem, slikama i umjetničkim predmetima.⁵⁷

Među najstarijima može se identificirati kuća Mitrović (Bana Josipa Jelačića 7),⁵⁸ sagrađena otprilike 1770-ih godina, a najraniji poznati vlasnik bio je 1806. trgovac Tanasije Mitrović, čija je obitelj sagrađila kuću te ju posjedovala sve do sredine 19. stoljeća. Izvorni izgled kuće poznat je sa starih fotografija (sl. 14 a, b), na kojima se vidi pročelje s pet uskih arkada u prizemlju i pet manjih prozora u njihovim osima na katu, od kojih su po dva bočna bila nadvišena valovitim nadstrešnicama, baš kao i dva od triju prozora u visokom zabatu koji je zaključivao pročelje. Kuća je, prema planu iz 1826. godine, imala veliku okućnicu s gospodarskom zgradom koja se pružala sa stražnje strane parcele. Nažalost, početkom 20. stoljeća doživjela je znatnu preobrazbu kojom je dokinuto ranije zabatno pročelje te su izvedeni novi visoki, zaobljeni prozori i neostilska dekoracija.

U osamdesete godine 18. stoljeća može se datirati kuća Margetić (Kralja Zvonimira 2; sl. 15) koju je 1808. posjedovao imućni trgovac Josip Margetić naslijedivši je kao očevinu.⁵⁹ Na situacijskom planu kuće iz 1807. godine (sl. 16)⁶⁰ kao vlasnik naveden je Luka Margetić, pa se može pretpostaviti da je on bio naručitelj gradnje. Na tom planu, kojim je bila regulirana zamjena vrta sa susjednom južnom kućom prvog bojnika, uočava se da je Margetić tada posjedovao i susjednu sjevernu kuću. Da je riječ o dvije kuće spojene u jednu govori i činjenica da se svaka nalazila na svojoj parceli. Objedinjene kuće imale su ukupno 14 arkada prema ulici, po čemu je to bila jedna od najvećih stambenih zgrada u Vinkovcima.

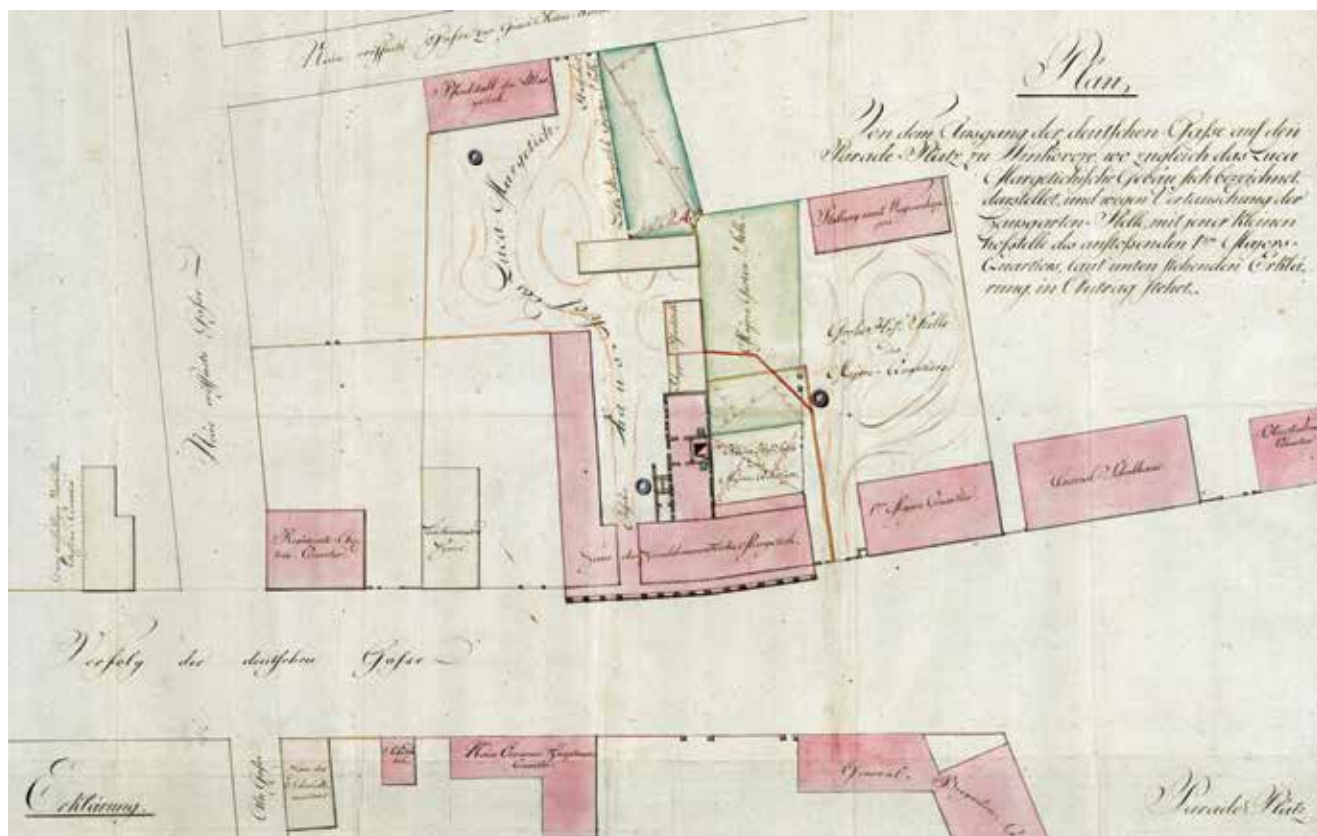
14 a, b. Kuća Mitrović (Ul. bana Josipa Jelačića 7), detalji fotografija s početka 20. stoljeća
Mitrović house, early 20th-century photos

15. Kuća Margetić (Ul. kralja Zvonimira 2)
Margetić house

Sjeverna je kuća porušena u drugoj polovini 19. stoljeća, a preostala je samo južna sa 7 arkada. Iako su obje imale arkade na ulicu, čini se da su se razlikovale u prostornoj organizaciji. Sjeverna na spomenutom planu ima vežu u središnjoj osi, dok kod južne veža nije ucrtana, a nalazi se u krajnjoj južnoj osi, gdje je i najšira arkada na pročelju. Prostorije prizemlja južne kuće, baš kao i arkadni trijem, svodene su češkim kapama, a kat je nadstropljen. Oblikovanje pročelja s rustificiranim arkadama u prizemlju te lezenama u katu, koje dijele plohu na prozorske osi, te prozori s povijenim nadstrešnicama omeđenim *Zopf* girlandama, određuju tu kuću kao vrijedno djelo kasnobaroknog klasicizma.

Na prijelazu u 19. stoljeće sagrađena je i kuća Čivić (Duga ulica 14; sl. 17),⁶¹ omanje zdanje s tri nejednake arkade u prizemlju i pet prozora u katu. Ploha prizemlja ima stiliziranu rustiku, koju nalazimo i na uglovima kata, dok je ondje ploha podijeljena lezenama na prozorske osi. Prozori imaju ravne nadstrešnice položene na konzole te parapete sa shematiziranom kasnobaroknom dekoracijom slijepih ograda. Unutrašnjost kuće određuje u prizemlju asimetrično položena veža te dućanski prostor lijevo uz nju, sve svodeno češkim kapama, a na katu nekoliko prostorija. Kuća Zečević (Duga ulica 3; sl. 18) sačuvana je do danas s gotovo svim izvornim prostornim i oblikovnim značajka-

16. Kuća Margetić, situacijski plan, izradio: Demeter Jovicsics, 1807. (HDA)

Margetić house, situation plan, by Demeter Jovicsics, 1807

17. Kuća Čivić (Duga ulica 14), pročelje
Čivić house18. Kuća Zečević (Duga ulica 3)
Zečević house

ma. Sagrađena je na samom kraju 18. stoljeća i pripadala je trgovcu Stevanu Zečeviću koji ju je 1826. prodao državi za smještaj matematičke škole.⁶² Kuća ima karakterističan tlocrt prizemlja sa središnjim hodnikom uz koji se sa svake strane vezuju po dvije prostorije te uske pomoćne prostorije s južne strane, od kojih jednu zaprema stubište. Isti tlocrt je i u katu, s

tim da je hodnik skraćen radi uspostave jedne veće prostorije prema glavnom pročelju. Pročelja imaju plastično istaknutu rustiku prizemlja s naglašenim zaglavnicima, vrlo slično kao *Glavna straža*, a kat je razveden motivima pločastih medaljona zasječenih uglovima, većih između, a manjih ispod prozora. Bočna su pročelja bila artikulirana

19. Kuće Vujnović i Marković (Ul. bana Josipa Jelačića 4 i 2) (foto: Andrija Čavar, 2008.)

Vujnović and Marković houses, façades

mrežom traka i lezena, a zabati četirima okulusima, omeđujući krovšte “na lastavicu”.

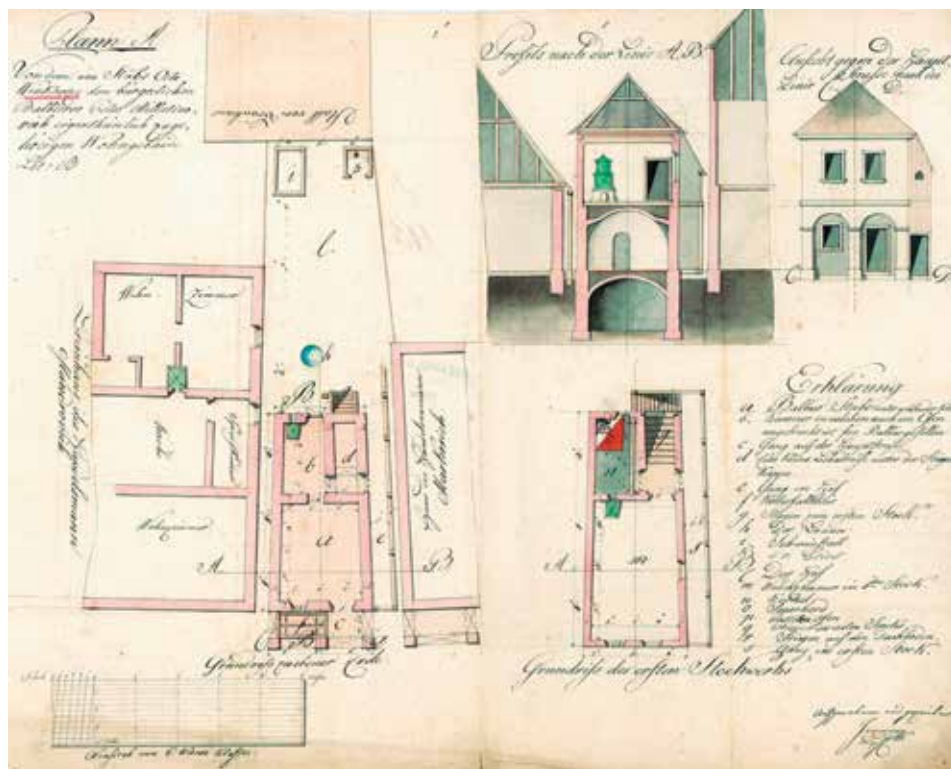
Vrlo slična je kuća Marković (Bana Josipa Jelačića 2; sl. 19),⁶⁵ također s prijelaza 18. u 19. stoljeće. Prizemlje, svođeno češkim kapama, i ovdje ima središnju vežu, bočno od koje su dućanski prostori, a na katu je niz nadstropljenih stambenih prostorija. Glavno je pročelje artikulirano s pet arkada u prizemlju i šest prozora u katu razdvojenih pilastrima te nadvišenih ravnim nadstrešnicama. Kao i kod Zečevićeve kuće, krov je izveden “na lastavicu”.

Tik do nje nalazi se mala kuća Vujnović-Milutinović (Bana Josipa Jelačića 4; vidi: sl. 19), koju je Timotija Vujnović prodao brijaču i vlasuljaru Petru Milutinoviću 1808. godine.⁶⁴ Izvorni

izgled kuće poznat je s nacрта iz 1820. godine (sl. 20),⁶⁵ gdje se vidi da je kuća imala samo dvije prozorske osi, u prizemlju s arkadama te nadvišena četverostrešnim krovom. Podrum i tri prostorije u prizemlju bile su svođene, a na kat se uspinjalo stubama s vanjske dvorišne strane u malo predsoblje s ulazom u tek dvije prostorije, manju orijentiranu prema dvorištu, a veću prema ulici, u kojoj se nalazila i kaljeva peć. Od susjednih je zgrada kuća Vujnović bila odvojena uskim razmacima, od kojih je onaj zapadni, prema kući Marković bio prolaz prema stražnjem dvorištu. Tijekom 19. ili 20. stoljeća kući je, na mjestu tog prolaza, dozidana još jedna os pa je tada dobila i treću, usku arkadu na pročelju.

Kuća Vujnović sličila je i kuća Tasch (Duga ulica 4; sl. 21), ali izvorno s trima arkadama i četirima prozorima na pročelju, jednostavno dekoriranom obrubnim trakama. Vlasnik je bio zakupnik Paul Tasch,⁶⁶ a sredinom 19. stoljeća u kući je smješten pukovnijski zatvor (*Regiments Stokhaus*).

Kuća Georgijević (Trg bana Josipa Šokčevića 4; sl. 22)⁶⁷ pripadala je staroj i vrlo imućnoj trgovačkoj obitelji srpskog podrijetla koja je u Vinkovce došla sredinom 18. stoljeća i tijekom vremena sagradila čak dvije kuće na glavnom trgu,⁶⁸ a spomenutu je posjedovala sve do kraja 19. stoljeća. Prostor i oblikovanje slične kućama Zečević i Marković, sa središnjom vežom u prizemlju i dućanskim prostorijama bočno od nje, te nekoliko nadstropljenih prostorija u katu. Pročelje je raščlanjeno s pet arkada u prizemlju, a kat, kao i kod Markovića, lezenama i trakama podijeljen na šest prozorskih osi, koje su dodatno uleknute. Prozori su nadvišeni ravnim nadstrešnicama, a središnja dva imaju segmentne

20. Nacrt kuće Vujnović-Milutinović (Ul. bana Josipa Jelačića 4), izradio: Jovicsics, 1820. (HDA)
Vujnović-Milutinović house, plan, by Jovicsics, 1820

21. Kuća Tasch (Duga ulica 4), detalj razglednice s početka 20. stoljeća (GMV)

Tasch house, early 20th-century photo detail

22. Kuća Georgijević (Trg bana Josipa Šokčevića 4)

Georgijević house

zaključke, očito naglašavajući glavni salon u katu. Takvim svojim obilježjima kuća se može datirati u prvo desetljeće 19. stoljeća.

Projektanti, graditelji, kontekst i stil

U vojnokrajiškim Vinkovcima druge polovine 18. i prve polovine 19. stoljeća nastaje općenito skromna vojna i gra-

đanska arhitektura. Pomalo tipizirana rješenja nekolicine sačuvanih zgrada, kao i nacrti iz tog vremena, upravo sličie tipskim projektima za raznovrsne stambene prizemnice i katnice kakve su izrađivale vojne vlasti. Štoviše, njihova se zajednička ishodišta nalaze u središnjim institucijama Monarhije u Beču. Naime, u bečkom *Generalhofbaudirektion* izrađivali su se tipski nacrti za javne profane i sakralne zgrade, koji su se onda prilagođavali u lokalnim građevnim uredima, bilo na području Civilne Hrvatske ili Vojne krajine.⁶⁹ Osamdesetih godina 18. stoljeća za Vinkovce bio je nadležan Građevni ured osječke Generalkomande, na čelu kojeg bio je bojnič barun de Vaugnez. Heinrich Vaugnez d'Estienne spominje se još dvadesetih i tridesetih godina 19. stoljeća kao potporučnik u Ugarskoj pješačkoj pukovnici, sa sjedištem u Osijeku, gdje potpisuje projekte za crkve i župne dvorove.⁷⁰ Vaugnez je inače supotpisan na projektu proširenja bočnog krila stana brigadnoga generala u Vinkovcima iz 1787. godine, koji je izradio vježbenik Milisavčević.⁷¹ Uroš Milisavčević potpisuje i projekt zgrade vinkovačke kraljevske škole (gimnazije) 1783. godine.⁷² Kad je 1800. osnovana Vojnokrajiška građevinska direkcija u Vinkovcima, javljaju se i novi, lokalni projektanti. Čelna je osoba (*Bau-Director*) u početku bojnič Kaller čije ime nalazimo na situacijskom planu Margetičeve kuće 1807. godine, a izrađuje ga vježbenik Demeter Jovicsics,⁷³ koji je desetljeće poslije već afirmirani građevni službenik u Vinkovcima i autor projekta za skladište⁷⁴ te spomenutog plana kuće Vujnović-Milutinović (oba iz 1820.).⁷⁵ Godine 1826. bojnič Mihailovich je *Bau-Director* potpisan na planu grada oko pravoslavne crkve i kuće Popović, koji radi vježbenik Stanishich.⁷⁶ Tih se godina kao autor projekata javlja i izvjesni Spiridon Jovich, potpisan 1821. na nacrtima stana računovođe (*Rechnungsfuhrers Quartier*)⁷⁷ i zgrade svilane.⁷⁸

Među tim imenima zacijelo treba tražiti projektante vojnih zgrada. Nije naodmet spomenuti da je u Vinkovcima 1780. osnovana, a od 1791. do 1793. započela s radom matematička škola, preteča gimnazije,⁷⁹ u kojoj se učila geometrija, crtanje, civilno graditeljstvo, mjerenje i izgradnja fortifikacija, pa su tada neke od planova izrađivali i polaznici te škole,⁸⁰ svakako pod mentorstvom svojih učitelja i službenika iz građevne direkcije, a poslije su i sami bili školovani graditelji.

U Vinkovcima su u svakom slučaju mogli graditi i majstori iz drugih dijelova Slavonije, osobito iz Osijeka gdje je djelovalo mnogo zidara i veći graditeljski ceh.⁸¹ Gradnja župne crkve sv. Ivana Nepomuka (1772./1777.) povjerenja je Josephu Hatzingeru,⁸² istaknutome osječkom graditelju, poznatome po gradnji palače Srijemske županije u Vukovaru⁸³ i nekolicine osječkih građevina – vlastite kuće, župne crkve sv. Ane u Donjem gradu te palače Virovitičke županije (1776.).⁸⁴ Njegov angažman na širem području dviju županija otvara mogućnost da je, osim crkve, gradio i neke druge zgrade u Vinkovcima. Tek od početka 19. stoljeća među vinkovačkim obrtnicima spominju se zidari i tesari,⁸⁵ koji su mogli projektirati i izvoditi građanske kuće.

Vinkovačku vojnokrajišku arhitekturu valja sagledati u kontekstu arhitekture drugih slavonskih gradova. Uočavaju se, naime, znatne srodnosti, pa su realizacije očito bili utemeljene ne samo na istim principima nego su je gradili i isti

graditelji. Organizacija prostora stambenih kuća, primjerice, položaj ulaznog hodnika ili veže u prizemlju te grupe prostorija na katu podsjeća na veće trgovačke katnice Osijeka u 18. stoljeću,⁸⁶ premda su u Vinkovcima ostvarene u manjem mjerilu. U Požegi i Vukovaru,⁸⁷ druga dva veća grada, kuće su također skromnije, ali imaju arkadne trijemove prema ulici koji u Osijeku izostaju, očito jer su bili svojstveni manjim trgovištima i vojnokrajiškim mjestima.⁸⁸ S druge pak strane, slične funkcije vojnih zgrada imao je i Bjelovar, s identičnim sastavom vojnog osoblja i objekata za njihovo prebivalište, upravo krajem 18. i u prvoj polovini 19. stoljeća,⁸⁹ što je bilo povezano sa sličnim ustrojstvom, kao i statusom komuniteta, no ondje ih nažalost većina nije sačuvana.

Kad je riječ o stilu koji karakterizira arhitekturu vojnokrajiških Vinkovaca, zapažaju se kasnobarokna i klasicistička strujanja koja se isprepliću na prijelazu stoljeća. Na prizemnicama namijenjenima stanovanju brigadira i pukovnika, *Glavnoj straži*, župnoj crkvi te kući Mitrović, sagrađenima u 18. stoljeću, ostvarena je barokna dinamika s karakterističnim valovitim nadstrešnicama iznad prozora. Na *Glavnoj straži* ona je dodatno obogaćena motivima lambrekena, voluta i *Gitterwerk* mreže, čime se ovo pročelje približava i rokoko stilu. U posljednja dva desetljeća 18. stoljeća uvode se novi dekorativni elementi poput *Zopf* girlandi, kao na kući Margetić, koja je prema toj motivici izraziti primjer tzv. kitnjastog stila, odnosno *Zopfstila*.⁹⁰ Na nekoliko pročelja, a posebno na kući Zečević, javljaju se istaknute i uleknute žbukane ploče (njem. *Putzplatten*), često zasječenih uglova, koji ispunjavaju plohe između i oko prozora, a artikulacija je poznata pod nazivom *Plattenstil*.⁹¹ Taj stil nastavlja se u prvoj polovini 19. stoljeća, kad ga karakterizira jednosta-

van raster traka i lezana na pročelju koje formiraju plohu s ponavljajućim nizovima prozorskih osi. Uočljiv je na novoj zgradi brigadnoga generala te prizemnicama građevinskih službenika, sve s početka 19. stoljeća, a nalazimo ga i na spomenutim tipskim projektima za profane zgrade. Pojava istovrsnih oblika kasnobarokne i klasicističke dekoracije na vinkovačkoj vojnokrajiškoj arhitekturi odraz je pojačane građevinske djelatnosti upravo na prijelazu stoljeća, ali i projektantskih rješenja proizašlih najvjerojatnije iz istog izvora, ureda vojne administracije.

Zaključak

Vojne su vlasti odredile razvoj novovjekovnih Vinkovaca u svakom društvenom aspektu. Zahvaljujući njima, u ranije vrijeme zasnovan je urbanistički raster naselja, a u razdoblju od stotinjak godina formirana i građevinska struktura grada. Od posebnog je značaja činjenica da je u Vinkovcima, kao središtu pukovnije, djelovala od 1800. godine i građevinska direkcija, u sklopu koje nastaju projekti za vojne, javne, privatne, ali i sakralne građevine, no isto tako razrađuju se projekti nastali u višim vojnim institucijama u Osijeku i Beču. Osnivanje Matematičke škole u Vinkovcima, upravo s ciljem obrazovanja inženjera i graditelja, svakako je osnažilo taj proces, a to će osobito doći do izražaja na samom kraju 18. i prvoj trećini 19. stoljeća. U vinkovačkoj arhitekturi tog razdoblja usvajaju se suvremeni prostorni i oblikovni obrasci, jednostavna artikulacija imanentna vojnoj, primarno utilitarnoj arhitekturi, a dimenzije i izgled zgrada prilagođeni su skromnom urbanističkom mjerilu malog trgovišta.

Bilješke

* Rad je nastao u sklopu istraživanja na znanstvenom projektu *Eugen Savojski (1663. – 1736.) i gradovi-tvrđave jugoistočne granice Habsburške Monarhije* (HRZZ-IP-2018-01-3844), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

1 Komunitet je u teritorijalnom pogledu bio sastavni dio pukovnije, ali je također tretiran kao upravno-pravni subjekt Zemaljske vlade i Dvorske komore. ALEXANDER BUCZYNSKI, *Nastanak i organizacijski oblik vojnih komuniteta od 1748. do 1850.*, *Arhivski vjesnik*, 34–35 (1991./1992.), 188.

2 DAMIR MATANOVIĆ, *Nametnuta dvojnost: nastanak slobodnog vojnog komuniteta Vinkovci (1765.–1787.)*, *Scrinia Slavonica*, 6 (2006.), 185. Slobodno je građanstvo bili oslobođeno novačenja i izvršavanja rabote, za razliku od ostalih krajišnika, te je svake tri godine biralo svoju gradsku upravu. ALEXANDER BUCZYNSKI (bilj. 1), 191.

3 DAMIR MATANOVIĆ (bilj. 2), 184; SANJA LAZANIN, *Vinkovci i Vukovar na prijelazu 18. u 19. stoljeće: komparativna urbana historija*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2006., 104.

4 DAMIR MATANOVIĆ (bilj. 2), 191.

5 JOSIP MATASOVIĆ, *U Vinkovcima prije jednog stoljeća: kulturno-historijska crtica*, Osijek, 1937., 12; SANJA LAZANIN, *Vinkovci u 18. i 19. stoljeću*, u: *Najstariji europski grad. Vinkovci od neolitika do danas* (ur. Aleksandar Durman), Vinkovci, 2011., 79–82.

6 STOJAN DIMITRIJEVIĆ, *Arheološka iskopavanja na području vinkovačkog muzeja. Rezultati 1957.–1965.*, Vinkovci, 1966., 46.

7 STANKO ANDRIĆ, *Vinkovci u srednjem vijeku. Područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti*, Vinkovci – Slavonski Brod, 2007., 107–108, 128.

8 STANKO ANDRIĆ (bilj. 7), 128.

9 DAMIR FILIPOVIĆ, *Prostorno-povijesni razvoj i arhitektura grada Vinkovaca u 18. stoljeću*, u: *Zbornik radova o Vukovarsko-srijemskoj županiji* (ur. Dušan Klepac – Katica Čorkalo), Vinkovci, 1997., 395; STJEPAN PAVIČIĆ, *Razvitak naselja u vinkovačkom*

kraju, *Godišnjak Pododbora Matice hrvatske Vinkovci*, 3 (1964.), 56–57; STANKO ANDRIĆ (bilj. 7), 123. Kroničari iz tog vremena bilježe da je selo okruženo »rimskim bedemom« čiji je perimetar obuhvaćao uže središte grada s južne strane omeđeno Bosutom, sa sjeverne po prilici današnjom Ulicom Jurja Dalmatinca, dok je sa zapadne strane taj perimetar bio nešto istočnije od Meraje, pri čemu Meraja nije bila unutar zidina, iz čega se zaključuje da se izmještanje središta naselja dogodilo najkasnije početkom 18. stoljeća. STANKO ANDRIĆ (bilj. 7), 129.

10
Ibid.

11
SANJA LAZANIN (bilj. 3), 177.

12
Radove je vodio »brodski graditelj Gruber iz Temišvara«. MARKO LANDEKA, Gradnja crkve sv. Ivana Nepomuka u Vinkovcima, *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci*, 10 (1992./1993.), 126–130.

13
Plan je ovjeren potpisom *Verjungt und Copiert K. Petkovich, Vinkowcze 10ten Julii 1782*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb (dalje: NSK), Zbirka zemljovida i atlasa, ZN-VMS-XVIII-PET-1782. Postoji još jedna, gotovo identična varijanta tog plana, s neznatnim razlikama, datirana okvirno oko 1780. godine, koja se čuva u Országos Széchényi Könyvtár u Budimpešti, sign. TK 1 213. Nosi naslov *Plan von dem Stabs Quartier des löblichen Brooder Regiments Winkowcze*, u potpisu stoji: *Copiert durch den M. Ballentowich*. ANTE GRUBIŠIĆ, Plan von dem Stabs Quartier des löbl[ichen] Brooder Regim[en]ts Winkowcze, *Osječki zbornik*, 27 (2004.), 78–80.

14
Petkovićev i Balentovićev plan upravo se razlikuju po zamijenjenoj lokaciji zgrade pukovnika i potpukovnika na sjevernoj i južnoj strani.

15
Termin *stan* (njem. *Quartier*) u vojnoj terminologiji označava službeni ured, a ujedno i stambeni prostor vojnog časnika ili službenika. Ponekad se koristi i riječ *Wohnung*.

16
IVAN MARTINOVIĆ, *Povijesne crtice o školstvu brodske pukovnije i broskog okružja*, Zagreb, 1912., 31; SANJA LAZANIN (bilj. 3), 177.

17
Hrvatski državni arhiv (dalje: HR-HDA), HR-HDA-902, Kartografska zbirka, B.V. 268, *Carte von der Militar Comunitaet Vinkowcze, Worinen die Gründe Oeconomisch Individualiter aufgenommen und ausgewiesene Feind*, ca 1780. Vidi također ANTE GRUBIŠIĆ (bilj. 13), 75–76; SANJA LAZANIN (bilj. 3), 86–87. Vojni katastar možda je mogao poslužiti kao podloga za pojednostavljene kopije planova iz NSK i Budimpešte, s obzirom na to da su oba vjerojatno radovi učenika Matematičke škole u Vinkovcima.

18
HR-HDA-902, Kartografska zbirka, B.V. 287. Vidi također: SANJA LAZANIN (bilj. 3), 88–89.

19
HR-HDA-430, Slavonska generalkomanda, spis Q-2-11.

20
HR-HDA-905, Zbirka građevinskih nacrti, I.42. *Situations Plan eines Theiles des Broder-Grenz-Regiments-Stabortes Winkowcze, Militar grenz-Bau Direktion, Greminger, 1852*.

21
ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Idejni nacrti za gradnju tipiziranih crkava u Vojnoj krajini, u: *Vojna krajina. Povijesni pregled – historiografija – rasprave* (ur. Dragutin Pavličević), Zagreb, 1984., 411–429; DUBRAVKA BOTICA, Odredbe o gradnji i oblikovanju crkava na području Vojne krajine u Hrvatskoj u kontekstu "državnog arhitektonskog identiteta" Habsburške Monarhije, u: *Arhitektura in politika. Arhitekturna zgodovina 3. Zbornik povzetkov znanstvenega simpozija* (ur. Renata Novak Klemenčič, Ljubljana, 2016.), 36.

22
MARKO LANDEKA (ur.), *Povijest vinkovačke gimnazije*, Osijek, 2002., 8.

23
KRUNOSLAV TKALAC, Vinkovci kao sjedište sedme Brodske regimente i devete kumpanije, *Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci*, 55 (1966./1967.), 35.

24
Tako je 1811. godine pukovnik imao pravo na stan od tri službene sobe (blagajnička soba, soba za raport, kancelarija), šest privatnih soba (četiri dnevna boravka, dvije spavaće sobe), dvije sobe za služinčad, blagovaonicu, kuhinju, dvostruki podrum, sobe za konjušare, sušnicu i staju. Potpukovnik i vojnik imali su pravo na slično, ali nisu imali službene prostorije. Satnici su imali kancelariju, dva dnevna boravka, spavaću sobu, blagovaonicu, kuhinju, podrum, staju i sušnicu. Dočasnik je imao pravo kao satnik, ali bez kancelarije i sa samo dva dnevna boravka. ALEXANDER BUCZYNSKI, *Gradovi Vojne krajine*, sv. I, Zagreb, 1997., 305–306.

25
MARKO LANDEKA (bilj. 22), 2.

26
MARKO LANDEKA (bilj. 22), 16–17. Ova je kuća pregrađena ili iznova sagrađena sredinom 19. stoljeća, kad je dobila današnji izgled (Trg Josipa Šokčevića 2).

27
MARKO LANDEKA (bilj. 22), 2. Kuća je porušena zbog izgradnje nove zgrade gimnazije 1887. godine (Trg Josipa Šokčevića 1).

28
MARKO LANDEKA (bilj. 22), 2.

29
Dva su nacrti zgrade od kojih jedan prikazuje postojeće stanje, a potpisuje ga poručnik Szetsujacz (Sečujac), a drugi projekt proširenja bočnog krila koje je izradio, kopiravši postojeće stanje, crtač Millisavcsevich (Milisavčević). Projekt je izrađen u *Slavonische Gränitz Bau Direktion*, što uime institucije potpisom potvrđuje vojnik barun de Vaugnez. HR-HDA-430, Slavonska generalkomanda, spis 37-22. Barun Sečujac von Heldenfeld postao je 1777. pukovnikom u Brodskoj pukovnji. MARKO LANDEKA (bilj. 22), 3.

30
Stari kućni broj 466. Prema gruntovnoj knjizi 1808. objekt se koristio kao stan pukovnika i pukovnijskog zapovjednika. Državni arhiv u Vukovaru, Brodska graničarska pukovnja, Gruntovni ured Vinkovci (dalje: HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV), Knj. 80, reg. list 699. U prvoj polovini 19. stoljeća koristio se kao stan potpukovnika sve do ukidanja Vojne krajine, što potvrđuju i kasniji upisi u zemljišnim knjigama. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 175, reg. list 599.

31
MARKO LANDEKA (bilj. 22), 5. Ovaj podatak ujedno posredno datira i plan grada za koji se drži da nastaje po prilici oko 1780. godine.

- 32
FRANZ STEFAN ENGEL, *Opis Kraljevine Slavonije i Vojvodstva Srema*, Novi Sad, 2003., 555; ANTE GRUBIŠIĆ (bilj. 13), 80.
- 33
HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 80, reg. list 708.
- 34
Godine 1806. kronika vinkovačke gimnazije navodi da smještaj za brigadiru još uvijek nije izgrađen, no zgrada je već prikazana u svojim gabaritima na planu Margetičeve kuće iz 1807., kao i na topografskoj karti iz oko 1810. godine. Usp. MARKO LANDEKA (bilj. 22), 8.
- 35
DRAGAN DAMJANOVIĆ, Kompleks zgrada Brodske imovne općine u Vinkovcima, nepoznato djelo arhitekta Hermana Bolléa, *Scrinia Slavonica*, 11 (2011.), 189.
- 36
Na planovima Vinkovaca iz oko 1850. i 1852. vidi se tlocrt stare dvokrilne zgrade s nadogradnjama, kakvu prikazuju i nacrti iz 1768. godine, dok se već u katastru 1861. vidi nova jednokrilna građevina s dva manja aneksa uza začelje. HR-HDA-905, Zbirka građevinskih nacrtu, inv. br. I-42 i I-43.
- 37
Pod tim je nazivom zgrada označena u gruntovnoj knjizi iz 1861. godine. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 175, reg. list 598. Na pomoći i fotografijama zahvaljujemo Danijelu Petkoviću, muzejskom savjetniku iz Gradskog muzeja Vinkovci.
- 38
U gruntovnoj knjizi iz 1808. navodi se s tom namjenom pod kućnim brojem 476. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 80, reg. list 703.
- 39
HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 80, reg. list 703. Iz jednoga sačuvanog spisa iz 1807. vidljivo je da je objekt bio ruševan i da je današnji sagrađen nakon toga vremena. HR-HDA-430, Slavonska generalkomanda, spis br. R-2-87, 1807.
- 40
Prema zapisu iz zemljišne knjige te je godine izvršena parcelacija i eksproprijacija posjeda. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 80, reg. list 839. Oko 1850. i 1852. objekt se koristio kao stan pukovnijskoga građevnog satnika (*Regiments Bauhauptmanns Quartier*). HR-HDA-905, Zbirka građevinskih nacrtu, inv. br. I-42 i I-43.
- 41
HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 80, reg. list 839.
- 42
HR-HDA-905, Zbirka građevinskih nacrtu, inv. br. I-42 i I-43.
- 43
HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 79, reg. list 440. Više o kući: STJEPAN PRUTKI, Putevima stare vinkovačke arhitekture: Kuća Čurilović ili “Dom izviđača”, *Moji Vinkovci*, 32 (2021.), 54–56. Iako su vojni časnici prvenstveno bili Nijemci, ponekad su uz adekvatnu naobrazbu to mogli postati i domaći stanovnici. KRUNOSLAV TKALAC (bilj. 23), 27.
- 44
Godine 1852. Direkcija je imala četiri zaposlena: građevnog direktora, dva građevna pisara i jednoga građevnog pristava. Navode se građevni direktor (*Bau-Director*) bojničnik Wilhelm Rengelrod, njegov zamjenik (*Vice-Bau-director*) čije je mjesto bilo ispražnjeno, drugi građevni pristav Carl Reddi, prvi građevni pisar Valentin Greminger i drugi građevni pisar Johann Rainer. *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Wien 1852., 671.
- 45
HR-HDA-905, Zbirka građevinskih nacrtu, I-43. *Plan des Stabortes Vinkovce*, cca. 1850.
- 46
SANJA LAZANIN, Stanovništvo Vinkovaca i Vukovara u razdoblju njihova oblikovanja u urbane cjeline: kraj 18. i početak 19. stoljeća, *Migracijske i etničke teme*, 23 (2007.), 239.
- 47
SANJA LAZANIN (bilj. 3), 117.
- 48
SANJA LAZANIN (bilj. 46), 242.
- 49
Upravo oko pravoslavne crkve bile su kuće srpskih građana, otkuda i prvotni naziv ulice *Srpski sokak*. Usp. STJEPAN PAVIČIĆ (bilj. 9), 59–62.
- 50
SANJA LAZANIN (bilj. 46), 231–232.
- 51
DAMIR MATANOVIĆ (bilj. 2), 191.
- 52
JOSIP MATASOVIĆ (bilj. 5), 18.
- 53
KRUNOSLAV TKALAC (bilj. 23), 8.
- 54
KRUNOSLAV TKALAC (bilj. 23), 31.
- 55
SANJA LAZANIN (bilj. 3), 180. Godine 1782. iz Generalkomande u Osijeku upućena je direktiva da se ograde ispred kuća, koje su vlasnici samovoljno proširili na račun ulice, moraju vratiti u prijašnje stanje, kao i to da se zabranjuje stavljanje vrata podruma na ulicu, nego da mora biti iz kuće ili dvorišta kako bi se oslobodio javni prostor, a posebno se skreće pozornost da stanovnici ne smiju započeti gradnju, čak ni na vlastitom zemljištu, bez znanja lokalnih vlasti. SANJA LAZANIN (bilj. 3), 100.
- 56
JOSIP MATASOVIĆ (bilj. 5), 24.
- 57
JOSIP MATASOVIĆ (bilj. 5), 14.
- 58
U gruntovnoj knjizi Vinkovaca iz 1808. godine vlasnik je bio trgovac Tanasija Mitrović (stari kućni broj 236). Kuću je nakon njegove smrti naslijedila Katarina Urica na temelju sudske nagodbe od 7. ožujka 1836. s pravom plodouživanja na polovicu kuće Mitrovićevoj udovici, Mili Mitrović (HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 79, reg. list 443). U gruntovnoj knjizi iz 1861. godine stoji zabilježba udaje Katarine Urica za poručnika Anastasija Vitosa (Wittos) 21. 1. 1837. godine, koji je poslije napredovao do čina satnika. Nakon njene smrti 31. siječnja 1879. i odluke kotarskog suda u Vinkovcima od 29. prosinca 1885. imovina je pripala njejoj djeci, pukovnijskom liječniku Aleksandru pl. Vitos i Mariji udovi Dološčak. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 174, reg. list 323.
- 59
HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 80, reg. list 812. Vjerojatno se taj Margetić spominje vezano uz trgovinu brašna po znatno

višim cijenama 1816. godine. KRUNOSLAV TKALAC (bilj. 23), 20. S obzirom na brojne dugove, a moguće i zbog smrti, provedena je ovršna dražba njegovih nekretnina, na kojoj objekt kupuje trgovac Franz Rech, koji je kao novi vlasnik upisan prema nalogu od 2. travnja 1837. godine. Pri sastavljanju gruntovne knjige 1861. kao novi vlasnik upisan je trgovac Dimitrije Janković. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 174, reg. list 317.

60

HR-HDA-430, Slavonska generalkomanda, spis br. R-2-87, *Plan von dem Ausgang der deutschen Gasse auf den Parade-Platz zu Winkovsze, wo zugleich das Luca Margetischische Gebäu sich bezeichnet, darstellt, und wegen Vertauschung der Hausgarten-Stelle mit jener kleinen Hofstelle des anstossenden 1ten Majorsquartiers, laut unten stehenden Erklärung, in Antrag stehet*, 1807.

61

Obitelji Pavla i Ilije Čivića spominju se u Vinkovcima još 1767. godine. STJEPAN SRŠAN, Obitelji župe Vinkovci 1767., *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja* [Matica hrvatska Vinkovci], 8 (12) (1990./1991.), 262. U staroj gruntovnoj knjizi iz 1808. nedostaju prvi upisi, no prema nastavcima vidljivo je da je kuću kupio staklar Johann Bell na javnoj dražbi od prethodnog vlasnika, krojača Čivića, te je kao vlasnik upisan na temelju naloga od 9. 8. 1842. (HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 81, reg. list 1015). O Bellu je sačuvan podatak da se iznimno obogatio staklarskim obrtom, ali se nakon toga preorijentirao na poslove zakupa šišarica. KRUNOSLAV TKALAC (bilj. 23), 18. Kuću su od njega za 8.000 forinti kupili Aleksandar i Emilija Dulkay prema ugovoru od 1. ožujka 1872. (HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 173, reg. list 177).

62

Zečević se navodi kao vlasnik u zemljišnoj knjizi sastavljenoj 1808. godine. On je kuću prema reskriptu Dvorskog ratnog vijeća od 25. travnja 1822. i pukovnijskom odobrenju od 16. veljače 1826. za 17.000 forinti prodao državnom eraru, koji ju je prenamijenio za matematičku školu. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 79, Reg. list. 451. Prema zapisu u zemljišnoj knjizi iz 1861. godine objekt se i dalje koristi kao škola. Visokim odobrenjem od 27. svibnja 1869. država je objekt prenamijenila u stan i ured nadšumara. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 173. Reg. list. 4.

63

Zapisi u staroj gruntovnoj knjizi Vinkovaca (1808.) nisu sačuvani. Prema planu kuće brijacha Petra Milutinovića iz 1820. godine vidljivo je da je pripadala trgovcu Markoviću. HR-HDA-904, Zbirka planova, inv. br. 334. Pri sastavljanju gruntovne knjige 1861. godine vlasnik je bio trgovac Petar Georgijević. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 169, reg. list 1.

64

Petar Milutinović doselio je u Vinkovce 1804. godine. JOSIP MATASOVIĆ (bilj. 5), 9. U gruntovnoj knjizi iz 1808. navodi se da je Milutinović kuću s posjedom kupio 1808. godine za 1.530 forinti od Timotije Vujnovića. Kuću je nakon njegove smrti i provedene ostavinske rasprave 30. prosinca 1849. naslijedila udovica, Kristina Milutinović. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 79, reg. list 654 i 901. U gruntovnoj knjizi iz 1861. godine kao vlasnica navedena je Kristina Milutinović, preudana Janković. Kuću s posjedom poklonila je svome posinku, Gregoru Jankoviću, koji je kao vlasnik upisan pukovnijskim odobrenjem od 21. svibnja 1864. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 174, reg. list 517.

65

HR-HDA-904, Zbirka planova, inv. br. 334, *Plan von dem in Staabs Orte Winkovcze dem bürgerlichen Balbieren Petar Millutinovich eigenthümlich zugehörigen Wohngebäude*, autor: Jovicsics, 1820.

Plan je objavio Filipović pogrešno držeći da je riječ o projektu izgradnje »kuće Jovicsics«. DAMIR FILIPOVIĆ (bilj. 9), 399.

66

U staroj gruntovnoj knjizi iz 1808. upisi nisu sačuvani, no posredno se, proučavajući susjedne objekte (glavna straža i zatvor) i navode o graničnim posjedima, zaključuje da je vlasnik zgrade 1808. godine bio arendator (zakupnik) Paul Tasch (HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 80, reg. list 708). U gruntovnoj knjizi 1861. godine kao vlasnik je upisan brijach Georg Janković. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 173, reg. list 182.

67

Iako zapisi iz stare gruntovne knjige za ovaj objekt nisu sačuvani, posredno se, usporedbom graničnih posjeda susjednih objekata, zaključuje kako objekt 1808. godine pripada Georgijevićima. Prema kasnijoj gruntovnoj knjizi iz 1861. godine vlasnik je bio trgovac Nikola Georgijević. Nakon njegove smrti posjed je prešao u vlasništvo udovice Sofije, koja je imovinu prenijela na sina, trgovca Stefana Georgijevića. HR-DAVU-VK-200, BGP-GUV, Knj. 173, reg. list 2.

68

SANJA LAZANIN (bilj. 46), 243. Trgovac Nikola Georgijević spominje se oko poslova zakupa pijavica u Pukovnici, koje su se koristile u medicinske svrhe. KRUNOSLAV TKALAC (bilj. 23), 22–23.

69

DUBRAVKA BOTICA (bilj. 21), 36.

70

DUBRAVKA BOTICA (bilj. 21), 41. Također vidjeti: *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1815., 74; Također i *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1836., 690.

71

HR-HDA-430, Slavonska generalkomanda, spis 37-22. Supotpisan je i na planu dogradnje bočnog krila na stanu kantonalnog satnika, otprilike s kraja 18. stoljeća. Nacrtr je datiran u 1821., očito prema ostalima iz iste serije, ali obilježja rukopisa govore da je nastao prije 1800. godine. HR-HDA-904, Zbirka planova, inv. br. 333, *Zeichnung eines zu Winkovcze befindlichen Cantons Hauptmann Quartiers in dem Bezirk des Slavonischen Brooder Gränz Regiment*, izradio: Johann Kling.

72

HR-HDA-904, Zbirka planova, inv. br. 328., *Plan eines kaisl. knigl. Schulhauses zu Winkovcze*, 1783.

73

HR-HDA-430, Slavonska generalkomanda, spis br. R-2-87.

74

HR-HDA-904, Zbirka planova, inv. br. 332.

75

HR-HDA-904, Zbirka planova, inv. br. 334, *Plan von dem in Staabs Orte Winkovcze dem bürgerlichen Balbieren Petar Millutinovich eigenthümlich zugehörigen Wohngebäude, aufgenommen und gezeichnet Jovicsics*, 1820.

76

HR-HDA-430, Slavonska generalkomanda, spis Q-2-11.

77

HR-HDA-904, Zbirka planova, inv. br. 327, *Plan uber das neu zu erbauende Hauptmann Rechnungsführers Quartier samt Stall und*

Schupfengebude dan Brunnen im Stabsorte Winkovcze, Spiridon Jovich, 1821.

78

HR-HDA-904, Zbirka planova, inv. br. 485, *Plan zue erbauung eines neuen Seidenspinnggebäudes und Depositorium nebst Unterkunft fuden Seidenbau Inspector und Siedenbauaufscher dan der Spinnmesisterin*, 1821.

79

MARKO LANDEKA (bilj. 22), IV; SANJA LAZANIN (bilj. 3), 202.

80

To je bio slučaj s nekolicinom sačuvanih planova grada iz 1780-ih godina. ANTE GRUBIŠIĆ (bilj. 13), 78.

81

IVY LENTIĆ KUGLI, Prilog istraživanja osječkih graditelja 18. stoljeća, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 1 (1973.), 9–21; STJEPAN SRŠAN, Obrtnici u Osijeku u 18. st. i njihovo značenje, *Osječki zbornik*, 18–19 (1987.), 144–150.

82

DRAGAN DAMJANOVIĆ, The Hatzinger Family of Builders – From Székesfehérvár, through Osijek, Lviv, and Zadar to Vienna, *Acta Historiae Artium*, 57 (2016.), 169–170; KATARINA HORVAT LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, 2015., 302.

83

ĐURĐICA CVITANOVIĆ, Palača Srijemske županije u Vukovaru, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 22 (1998.), 113. Palača se gradi prema projektu vukovarskoga vlastelinskog zidara Johanna Michaela Weichmanna, kojemu se pripisuje i dvorac Eltz i zvonik franjevačke crkve. Usp. DIJANA POŽAR, *Vlastelinski sklop grofova Eltz u Vukovaru – povijesni razvoj i smjernice za obnovu*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012., 40; ZLATKO KARAČ, Urbanistički razvoj i arhitektonska

baština Vukovara od baroka do najnovijeg doba (1687–1945), u: *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu* (ur. Igor Karaman), Zagreb, 1994., 272; PETAR PUHMAJER, Žbukani i naslikani medaljoni – prilog razvoju pročelja 17. i 18. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj, *Portal*, 7 (2016.), 222.

84

DRAGAN DAMJANOVIĆ (bilj. 82), 169–169.

85

JOSIP MATASOVIĆ (bilj. 5), 18.

86

PETAR PUHMAJER – RATKO VUČETIĆ – IVANA HANIČAR BULJAN, *Gradanska arhitektura 18. stoljeća u osječkoj Tvrdi: stambeno-trgovačke katnice*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 45 (2021.), 196.

87

Usp. ZLATKO KARAČ (bilj. 83), 273.

88

PETAR PUHMAJER, *Gradska stambena arhitektura baroka, u: Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije*, svezak II (ur. Vesna Kusin – Branka Šulc), Zagreb, 2009., 359.

89

MIRELA ALTIĆ SLUKAN, *Povijesni atlas gradova. I. svezak. Bjelovar*, Zagreb, 2003., 34, 36, 48, 50.

90

O *Zopfstilu* više: VIKI JAKAŠA BORIĆ, *Arhitektura klasicizma i ranoga historicizma u Zagrebu*, Zagreb, 2018., 124.

91

Više o *Plattenstilu*: PETAR PUHMAJER (bilj. 83), 222–223; VIKI JAKAŠA BORIĆ (bilj. 90), 115–118.

Summary

Petar Puhmajer – Stjepan Prutki

The Construction of Vinkovci in the Age of the Military Frontier

The article gives an overview of the urban development and the construction of Vinkovci, a town located in the Syrmium region of Eastern Croatia, which was, from the early-18th to the mid-19th century, part of the Slavonian Military Frontier, a Habsburg-ruled province bordering the Ottoman Empire. The rise of the town started when it became the command post seat of the Brod Regiment in 1747, followed by the status of the “military community” (*Militär Communität*) in 1765, which enabled the regulation of the legal affairs between the military personnel and the civilian population. The Military Frontier authorities undertook the construction of dozens of buildings, initially around the town square, with the houses of colonel, brigadier, first and second major, military judges, main guard, as well as a school, a parish church and many

others. By the 1850s, as much as fifty buildings were erected for the military administration. Although most of them were relatively modest in scale and design, these buildings constituted the urban fabric of the town. The authorities also encouraged the arrival of the civilians, mostly merchants and craftsmen from Serbia and Bosnia, who opened businesses and started their families in Vinkovci, but also built civic houses, typical for their arcaded porches facing the streets. The article tries to determine the basic spatial and design characteristics of this architecture, as well as the role of the military government in its creation.

Keywords: Vinkovci, 18th century, 19th century, Military Border, architecture, Baroque, Neo-Classicism, military buildings, civic houses